

Zbrojní průmysl v kontextu systému obrany Československé republiky (1918–1939). Shrnutí přednášky historika VHÚ Praha Karla Straky

25.9.2025 - | Vojenský historický ústav Praha

V září začal ve Vojenském historickém ústavu Praha další cyklus přednášek, tentokrát zaměřený na vybrané kapitoly z dějin československého (českého) zbrojního průmyslu. První přednášku s názvem Zbrojní průmysl v kontextu systému obrany Československé republiky (1918–1939) v kinosále Armádního muzea Žižkov vedl historik VHÚ Praha Karel Straka. Nabízíme jeho stručné odborné shrnutí. Cyklus těchto přednášek potrvá až do června letošního roku.

Cíl přednášky spočíval v objasnění místa a významu zbrojního průmyslu v systému obrany Československé republiky v meziválečném období. Volbu daného tématu motivovala skutečnost, že zejména trvale živé diskuze o fatálním rozhodování mezi válkou a politickým řešením krize z konce září 1938 akcentují především morálně politické aspekty. Při úvahách o možnostech vojenské obrany republiky se zpravidla předpokládá, že defenzivní potenciál ohrožené země byl natolik materiálně zabezpečen, že případná obrana měla nadějně a reálné vyhlídky. Tento problém byl ovšem mnohem složitější a zdaleka ne tak jednoznačný, což přednáška dokumentovala vysvětlením řady zásadních podmínek, faktorů a okolností.

V úvodu přednášky zazněl nástin základních strategických ukazatelů a všeobecných podmínek existence a činnosti zbrojního průmyslu na území Československa z perspektivy celého meziválečného období. Poloha palivoenergetických zdrojů a na ně navázané rozmístění zpracovatelského průmyslu i působiště tradičních středisek průmyslové výroby, která vznikala dlouho před vznikem samostatného státu, vytvořila do budoucna řadu velmi těžce překonatelných determinantů.

Výklad se poté vrátil na začátek existence samostatného státu a odtud pokračoval bližším pohledem na každou ze tří vývojových etap. Koncepce přednášky byla připravena tak, aby pro každé z oněch období byly jasně pojmenovány příznačné rysy a nejvýznamnější faktory. Pro první etapu z let 1919–1925 šlo především o zásadní a naprosto nevyhnutelné změny ve struktuře zbrojního průmyslu z hlediska zastoupení jednotlivých druhů výroby a majetkové struktury. Československo zdědilo po Rakousko-Uhersku nahodile složené výrobní kapacity. Některých druhů výroby existoval na jedné straně až extrémní nadbytek, což byl případ produkce dělostřeleckých zbraní, jiné nebyly zastoupeny vůbec, anebo v takovém rozsahu, který neznamenal pro nový stát a jeho armádu podstatný přínos. To se příznačně týkalo produkce vojenských ručních palných zbraní a leteckého průmyslu. V tomto prvním období došlo k nostrifikaci již existujících podniků se zbrojní produkcí a ke vzniku nových podnikatelských subjektů, které rozhodující měrou doplnily původní strukturu zbrojní výroby.

V souvislosti s onou první etapou přednáška poměrně bohatě dokumentovala též významnou roli dovozu zbraní a střeliva i dalšího vojenského materiálu z let 1919–1922, což bylo období, v němž rozsáhlé importy umožnily překlenout citlivý čas do zahájení produkce nových výrobních kapacit.

Druhá etapa z let 1926–1933 byla představena jako doba, kterou charakterizovala cílevědomá racionalizace produkce zbraní střeliva. Vznikly tak rozhodující předpoklady pro přezbrojení

československé branné moci novými vzory zbraní a dalšího vojenského materiálu. Zbrojní produkce se díky zmíněné racionalizaci stala též výrazně konkurenceschopnou na světových trzích.

Podstatná část přednášky byla věnována třetí etapě z let 1934–1939. Charakterizovala ji především stimulace tuzemského průmyslu modernizací a doplňováním materiální základny československé branné moci a zájemem československých výrobců exportovat a tím aktivně těžit z poptávky po zbraních a vojenském materiálu z doby obecné zbrojní konjunktury. Pro toto období byla stejně jako pro první etapu typická rozsáhlá investiční činnost. Narůstající ohrožení republiky vyvolalo nutnost dostát následujícím cílům. Šlo o nutné zvětšení objemu výroby, rozšíření výrobních programy o nově vyvinuté vzory zbraní, střeliva a dalšího materiálu a také o modifikaci rozmístění výrobních základen.

Specifika strategické situace republiky si vynutila tlak na vybudování nových závodů a redislokaci kapacit do strategické hloubky státu. Výklad se v souvislosti s tím soustředil zvláště na podstatu a realizaci opatření, na nichž se v letech 1933–1938 usnesla Nejvyšší rada obrany státu, tedy zvláštní výbor československé vlády. Řadou podstatných faktů bylo doloženo, že zejména rozsáhlý věcný záměr redislokací se potýkal s těžce překonávanými překážkami. Jeho výsledky v kritickém roce 1938 neodpovídaly míře ohrožení republiky. Zvláště na kapacitní výkonosti československých zbrojních závodů bylo doloženo, jak vysoce citlivé bylo průmyslové a infrastrukturní zázemí obrany státu ve srovnání s mírou ohrožení ze strany Německa. V případě napadení velmi pravděpodobná ztráta hlavních výrobních základen v zásadě rozhodujícím způsobem problematizovala naděje na trvalejší branný odpor. Posluchači se měli možnost seznámit s komplexním nástinem výrobních kapacit československého zbrojního průmyslu v oboru výroby dělostřeleckých zbraní, ručních zbraní a tanků z let 1938–1939.

Dnes, tedy 24. června 2025 máte možnost od 18:00 přijít na komentované promítání v kinosále Armádního muzea Žižkov. Stejně jako v případě přednášek o zbrojním průmyslu i komentované prohlídky startují novým cyklem s podtitulem Cesta k vrcholnému období československé armádní kinematografie. Zaměří na tvorbu Československého armádního filmu v padesátých až šedesátých letech 20. století. První čtvrtěční promítání nese název **Vojenské přehlídky a propaganda 1. poloviny 50. let.**

Více najdete zde: <https://www.vhu.cz/prednaskova-cinnost/>

<https://www.vhu.cz/zbrojni-prumysl-v-kontextu-systemu-obrany-ceskoslovenske-republiky-1918%E2%80%921939-shrnuti-prednasky-historika-vhu-praha-karla-straky>